

УДК 016:930

Алла Киридон

СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ

Проаналізовано основні тенденції і етапи становлення нового напрямку досліджень в Україні – студій пам'яті. Розглянуто інституціоналізацію студій пам'яті в Україні – процес виокремлення та становлення досліджень колективної пам'яті як самостійного напрямку гуманітарних знань. Доведено, що на утвердження студій пам'яті в сучасній Україні впливає комплекс різнопланових чинників.

Ключові слова: колективна пам'ять, студії пам'яті, Україна, історіографія.

Сучасний стан гуманітарного знання визначається появою та еволюцією нових дослідницьких парадигм, розмиванням меж традиційних дисциплін, активним розвитком міждисциплінарних студій, широким тематичним і методологічним різноманіттям. При цьому, як зауважує російський дослідник, доктор філософських наук Р. М. Нугаєв, предметна область гуманітаристики постійно розширюється, охоплюючи все нові й нові культурні традиції, у соціогуманітарному знанні увиразнюються нові грані зростання, починають проявлятися кумулятивні ознаки, відбувається інтенсивне “схрещування” теоретичних мов і дискурсивних практик, їх “гібридизація”, множення й поширення, асиміляція одних традицій іншими [18, с. 59].

Метою пропонованої статті є увиразнення основних етапів та окреслення базових тенденцій становлення студій пам'яті в Україні. Важливість і актуальність задекларованої проблеми зумовлюється низкою чинників, зокрема:

- а) розвитком історіографічного процесу пам'яттевої парадигми;
- б) необхідністю осмислення пам'яттевого дискурсу в міждисциплінарному просторі;
- в) потребою маркування методологічних орієнтирів;
- г) інтеграцією української історіографії у світовий історіографічний простір тощо.

Оформлення початкових засад “Memory Studies” вилоновується в хронологічному діапазоні кінця XIX – середини XX ст. Однак особливістю формування нового напрямку міжпарадигмального знання була розпорошеність по різних дисциплінах [6; 7]. На другу половину XX ст. П. Хаттон увиразнює вже кілька сегментів пам'яттевого дискурсу:

- історичний (Ф. Ар'єс, Ж. Лефевр, Ф. Фюре, П. Нора та ін.);
- соціологічний (М. Гальбвакс);
- психологічний (У. Вордсворт, З. Фрейд та ін.);
- культурологічний (М. Фуко, Ф. Йейтс та ін.);
- герменевтичний (Г.-Х. Гадамер) [26].

Водночас російський дослідник А. Дахін зауважує, що в поле зору П. Хаттона не потрапив важливий філософський сегмент, ядро якого пов'язане з дослідженням А. Бергсона “Матерія й пам'ять” [3], а також соціологічний сегмент в репрезентації Е. Дюркгайма [27], А. Моля [19], Я. Зерубавель [29; 30], Е. Зерубавеля [30] та ін. Пізніше, на хвилі західного інституціоналізму 1980-х рр. з'явилися дослідження механізмів збереження, накопичення соціальними інститутами попереднього досвіду нормативного регулювання, для означення яких використовувався термін “організаційна пам'ять” (В. Rochman).

Здійснення досліджень в рамках “Memory Studies” передбачає слідування таким основним принципам, що окреслюють межі цієї парадигми:

- розуміння соціальної/культурної пам’яті як процесу постійного розгортання, трансформацій і видозмін;
- сприйняття соціальної/культурної пам’яті як явища непередбачуваного, яке далеко не завжди має лінійний, раціональний, логічний характер;
- визнання історичного, мінливого характеру утверджених у тій чи іншій культурі мнемонічних практик, що дозволяє говорити про наявність різних “культур спогаду”, властивих тій чи іншій спільноті;
- врахування неперервного зв’язку, що існує між соціальною/культурною пам’яттю й колективними (у тому числі й національними) ідентичностями; розгляд соціальної/культурної пам’яті у зв’язку “місцями пам’яті” й меморіальними ландшафтами пам’яті, аналіз топографії соціально значимих спогадів;
- врахування вибірковості, соціальної диференціації й потенціальної конфліктності соціальної/культурної пам’яті;
- визнання вирішальної ролі культурної пам’яті для формування соціальної солідарності;
- колективна пам’ять розглядається з точки зору стратегій звернення, що виробляються нею, з часом на користь тих або інших соціальних груп;
- розуміння того, що соціальна/культурна пам’ять завжди є інструментом політики й використовується соціальними групами для досягнення певної мети й здобуття тих або інших вигод і переваг [4].

Для вітчизняної гуманітаристики проблема пам’яті актуалізується після здобуття Україною незалежності й виникнення потреби осмислення історичної та суспільної загалом свідомості у процесі формування національної ідентичності. У соціогуманітарному мейнстрімі України студії пам’яті як напрям соціально-гуманітарних досліджень пам’яттєвих смислів виокремився на початок ХХІ ст. У межах цього напрямку увиразнюються галузеві конотативні структури (у психології, історії, філософії, політології, соціології, культурології тощо) з різними векторами пам’яті, але в одній системі координат – “меморіальній”. Залежно від сфери використання феномену пам’яті вибудовуються дефініції відповідного смислового навантаження.

Аналіз сучасної літератури з проблеми пам’яті з різними конотаціями (історична, національна, колективна, індивідуальна, соціальна та інші) свідчить про відсутність чіткого визначення поняття, що відбиває сутність цього феномену, а також ясності у застосуванні терміну (зокрема “історична пам’ять”), який досить довільно використовується для позначення різних процесів і явищ, з вкладанням в нього того змісту, який вважає за потрібне надати йому той чи інший дослідник. У вітчизняному науковому просторі дедалі частіше пропонується англomовному відповідникові “Memory Studies” вживати для найширшого означення термін “студії пам’яті”, а в межах цієї окресленої царини можуть функціонувати конотативні відповідники. Сьогодні назріла необхідність узгодити оперування категоріальним апаратом студій пам’яті, систематизувати існуючі доробки науковців, а можливо запропонувати критерії визначення та смислове навантаження термінів.

Особливість формування вітчизняного історіографічного дискурсу задекларованої проблеми полягає в тому, що актуалізація пам’яттєвого дискурсу (попри зумовленість політичними, соціокультурними та науковими причинами) викликана першопочатково вживанням терміну “історична пам’ять” у метафоричному смислі. У засобах масової інформації (ЗМІ) та публіцистичній літературі поняття “історична пам’ять” вживалися на рівні метафори чи фразеологічного звороту, але саме завдяки ЗМІ, кінематографу,

документалістиці, літературі тощо поняття актуалізувалось у масовій свідомості. Хронологічно це пов'язано з періодом перебудови в СРСР та УРСР, з часом ліквідації “білих плям в історії”. Зокрема, ще 1989 року І. Ісіченко, не вдаючись до детального аналізу наповнюваності терміну, зауважив активізацію вживання концепту “історична пам'ять” у культурологічних дослідженнях [11].

Сучасна Україна як модерна держава-нація долає складний шлях “привласнення” свого минулого, відтворення українського історичного канону. Відтак у науковому й суспільному вітчизняному дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ ст. широко артикулюються проблеми колективної пам'яті. Актуалізація досліджень колективної пам'яті в українському гуманітарному просторі є закономірною і супроводжується зростанням кількості публікацій, розмаїттям тематики, розширенням кола авторів.

На початок ХХІ століття спостерігається формування наукового співтовариства, представники якого послідовно звертаються у своїх працях до проблем колективної пам'яті. Репрезентоване окремими дослідниками, це товариство водночас уособлює єдиний вітчизняний простір меморіальних студій. Про міждисциплінарний характер студій пам'яті свідчить також і те, що до процесу їх становлення і розвитку долучилися вчені-представники різних галузей наук та відповідно – різних науково-дослідних установ України: Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Інституту історії України НАН України, Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України та ін. Зокрема до проблем колективної пам'яті апелюють такі вітчизняні науковці як І. Гирич, В. Горбатенко, С. Здіорук, І. Колесник, С. Кульчицький, Ю. Левенець, О. Лисенко, Л. Нагорна, О. Онищенко, Ю. Опалько, О. Рафальський, М. Рябчук, В. Серeda, В. Смолій, Д. Табачник, О. Удод, Л. Чупрій, Ю. Шайгородський, Ю. Шаповал, Ю. Шемшученко та багато ін.

Розширюють академічні пошуки у царині меморіальної проблематики й окремі представники вітчизняної університетської гуманітаристики, що працюють у провідних вищих навчальних закладах України (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Харківському національному університеті імені В. Каразіна, Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя та ін.): О. Антонюк, В. Артюх, О. Бабкіна, В. Бебик, О. Бойко, І. Варзар, В. Вашкевич, Г. Грінченко, Я. Грицак, А. Жив'юк, Л. Зашкільняк, Я. Калакура, В. Карлова, О. Кісь, М. Козловець, В. Масненко, В. Сергійчук, І. Симоненко, С. Троян, Л. Федик, Н. Яковенко та ін.

Важливим елементом у процесі становлення меморіальних студій в Україні постають дисертаційні дослідження проблем пам'яті, здійснені останнім часом. Захист дисертацій А. Глушка (К., 2014), О. Волянук (К., 2012), В. Жадько (К., 2007), Ю. Зерній (К., 2009), Г. Коньшини (Харків, 2007), Л. Стародубцевої (Харків, 2004), О. Фостачук (Харків, 2005) та ін., підготовлених у галузях соціології, політології, культурології, філософії, де концепт пам'яті виступає у супроводі різноманітних означень – соціальної / суспільної / історичної, засвідчив усталену присутність проблематики у міждисциплінарному науковому сегменті.

Поступово відбувається процес інституалізації студій пам'яті в Україні. Інституціоналізація студій пам'яті – це процес виокремлення та становлення досліджень колективної пам'яті як самостійного напряму гуманітарних знань; структурне оформлення меморіального дослідницького простору, виокремлення ключових напрямів та проблем, що сприяє взаємодії науки з суспільством,

відповідаючи на виклики часу. Цей тривалий і непростий процес у цілому характеризується створенням науково-дослідницьких структур, випуском спеціалізованих видань – монографій, збірників, покажчиків, а також формуванням наукового професійного середовища.

Одним із невід’ємних елементів інституалізації студій пам’яті в Україні, що сприяє популяризації цих досліджень серед наукової спільноти та широкої громадськості, є видання перекладної літератури відомих зарубіжних вчених. Упродовж останніх років українською мовою видано праці “Винайдення традиції” за редакцією Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера (К., 2005), Р. Козеллека “Часові пласти. Дослідження з теорії історії” (К., 2006), А. Міхніка “Історична політика: російський варіант” (К., 2006), С. Єсельчика “Імперія пам’яті: російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві” (К., 2008), П. Коннертона “Як суспільства пам’ятають” (К., 2009), “Європа та її болісні минувшини” за редакцією Ж. Мінка і Л. Неймайер (К., 2009), монографії Й. Рюзена “Нові шляхи історичного мислення” (Львів, 2010), Б. Шацької “Минуле – пам’ять – міт” (Чернівці, 2011), В. Вжосека “Історія – Культура – Метафора”. Постанова неklasичної історіографії. Про історичне мислення” (К., 2011), А. Ассман “Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам’яті” (К., 2012), Е. Доманської “Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле” (К., 2012) та ін. Цей бібліографічний фонд суттєво доповнюють окремі наукові статті зарубіжних вчених, перекладені українською, а також доступна в Україні російськомовна література, присвячена проблемам пам’яті.

Спектр сучасних досліджень пам’яті надзвичайно широкий. Це вивчення мовних, поведінкових і тілесних практик; розгляд історії та пам’яті як форм відображення історичної культури; історії як мистецтва пам’яті тощо. Проблема полягає в спробі теоретичного осмислення процесів, що супроводжують появу нового напрямку гуманітаристики. На часі також необхідність чіткого увиразнення предметного поля досліджень та відповідної домовленості чи узгодженості термінів.

Якщо на Заході активізація досліджень в галузі соціології, культурології, психології, й загалом “Memory Boom” починається в 1980-х роках, то в Україні на цей час відтворення невідомих сторінок минулого, “білі плями історії”, відкриття архівів, доступ до документів, з яких було знято гриф секретності, активізували осмислення подієвої історії. Лише згодом простежуються намагання окреслити дефініції чи спроби концептуалізації. Звідси не випадковим є породження своєрідних понятійних кентаврів “історична пам’ять”, “національна пам’ять” тощо (хоча останні є похідними від трьох основних видів пам’яті: індивідуальна, соціальна, колективна). Україна із запізненням входить у постмодерн і “Memory Boom”. Як наслідок, простежується двійстий процес: з одного боку, намагання долучитися до студій із дослідження пам’яті, перебираючи вже напрацьовану переважно західну методологію, з іншого боку, пошук національної ідентичності веде до конструювання власного нарративу й оформлення відповідного понятійно-категоріального апарату. Значний вплив на процеси становлення студій пам’яті має дуальність свідомісного рівня, тривале перебування в умовах ідеолого-герменевтичного простору радянської держави, очікувальність (або об’єктивне невстигання за процесом).

На нашу думку, в становленні студій пам’яті в Україні можна умовно виокремити кілька етапів із певними тенденціями розвитку.

Перший етап – вилоновування студій пам’яті в Україні – припадає на кінець 1980-х – початок 1990-х рр. (натомість, на цей час, як зазначалося, у зарубіжній історіографії проблема пам’яті набула вже пріоритетності у суспільному житті та

наукових дослідженнях). Цей етап можна також схарактеризувати як етап опосередкованого впливу пам'яттєвої парадигми на дослідження минулого.

Події кінця 1980-х – початку 1990-х рр. не лише докорінно змінили соціокультурний ландшафт країни, але й заклали нову ціннісно-смыслову парадигму цивілізаційного поступу, й, по-суті, увиразнили нагальність осмислення процесів минулого й призвели до “одержимості історією”. Водночас важливо зауважити: у той час, коли наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. у вітчизняній історіографії відбувається бурхливий процес відродження забутих сторінок історії (бум історичних розвідок, потяг до вивчення історії України тощо), в зарубіжній історіографії вже спостерігається переосмислення подієвої історії в парадигмі “Memory Studies”.

Другий етап – від початку 1990-х – до початку 2000-х років – етап зародження студій пам'яті в контексті процесу початків державотворення (своєрідного “перехідного періоду”). Актуальності набула проблема збереження національно-культурної ідентичності, національної неповторності; в умовах трансформації культурного простору актуалізувалось питання відродження національних цінностей і традицій. Очевидно не випадково, одне з перших дисертаційних досліджень пам'яттєвого дискурсу фокусувалось навколо культурно-історичної парадигми [2]. Разом із тим, нові модернізаційні явища не могли не впливати на сформовану систему знань, ідей, цінностей, культурних традицій та в умовах інформаційно-технічної цивілізації сприяли її трансформуванню.

Особливістю періоду була активізація досліджень минулого, вивчення історії попередніх періодів. Але з часом актуалізуються проблеми пам'яті, які здебільшого були маніфестовані як “історична пам'ять”. Поступово спостерігається витіснення вивчення минулого “історичною пам'яттю”, а в подальшому – студіями пам'яті (під впливом західно-європейської парадигми “Memory Studies”).

Третій етап – початок 2000-х рр. – 2010 р. – активізація досліджень пам'яттєвого дискурсу в різних галузях соціогуманітарного знання. Характерною рисою етапу постає зміна “одержимості історією”, притаманній періоду кінця 1980-х – початку 1990-х рр., “одержимістю пам'яттю” початку ХХІ століття.

В українському науковому просторі формування сталого наукового інтересу до меморіальних студій на початку ХХІ ст. засвідчується проведенням низки симпозіумів, круглих столів та конференцій. У квітні 2008 р. відбувся круглий стіл “Історична пам'ять як поле змагань за ідентичність” у Національному інституті стратегічних досліджень. Наприкінці цього ж року проведено Міжнародну наукову конференцію “Геополітика, примирення та пам'ять”, організатором якої виступила Києво-Могилянська академія за підтримки посольств Польщі та Франції в Україні. 2010 р. відзначився Міжнародною конференцією “Пам'ять як поле змагань у польсько-російському трикутнику”, співорганізаторами якої були видання “Україна модерна”, “Ab impregio”, Фонд ім. Гайнріха Бюлля в Україні й посольство Республіки Польща в Україні.

Ще одним кроком на шляху входження студій пам'яті в український гуманітарний простір та їх подальшої популяризації стало видання тематичних спеціальних випусків відомих часописів “Україна модерна” і “Схід – Захід”, зміст яких присвячувався теоретичним та практичним проблемам пам'яті у розробці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Спостерігалось розширення проблематики досліджень пам'яттєвого дискурсу, що відбувалося на фоні утвердження в історіографії нових концептуальних підходів до вирішення окремих епізодів історичного процесу та увиразнення саме пам'яттєвої складової. При цьому наповнення пам'яттєвого дискурсу

вирізнялося варіативністю конотативної складової пам'яті та акцентами на тій чи іншій видовій характеристиці пам'яті.

Четвертий етап – з 2011 року-жовтень 2014 року – початковий *етап інституалізації* студій пам'яті в Україні. Інституціональним флагманом парадигмального поля студій пам'яті став Український інститут національної пам'яті (з моменту зміни статусу й реорганізації його як науково-дослідницької установи (з 2011 р.). Цього ж року обговорення теоретичних і прикладних проблем студій пам'яті започатковане на сторінках спеціалізованого наукового видання “Національна та історична пам'ять” (збірник наукових праць, виходив з 2011 р.; станом на жовтень 2014 р. вийшло друком десять випусків).

Характерними рисами студій пам'яті на сучасному етапі є відкритість до різноманітних теоретичних пропозицій стосовно процесу концептуалізації предмета дослідження, методологічний еkleктизм (це також притаманно зокрема сучасним американським студіям пам'яттєвих дискурсів). Наслідком цього постає варіативність та багатоголосся досліджень пам'яттєвого поля. Предмет дослідження в просторі пам'яті епістемологічно твориться в процесі наукового пошуку, з використанням різних підходів й різноманітних доступних видів джерел (від офіційних документів через фольклор і усну історію до збережених артефактів та ін.). Сьогодні назріла необхідність узгодити оперування категоріальним апаратом студій пам'яті, систематизувати існуючі доробки науковців, а можливо, запропонувати критерії визначення та смислове навантаження термінів.

Ключовим чинником інституалізації досліджень пам'яті у вітчизняному просторі стало створення Українського інституту національної пам'яті (УІНП) як науково-дослідної установи при Кабінеті Міністрів. З цього часу меморіальні студії набувають комплексного, системного, послідовного, по-справжньому наукового характеру, відбувається відмова від нефахових, ідеологізованих підходів. Зусиллями члена-кореспондента НАН України В. Солдатенка, а також провідних фахівців інституції (О. Бойка, Л. Буряк, В. Вашкевича, О. Вишняка, Д. Веденєєва, Ю. Ганжурова, В. Головченка, Г. Касьянова, А. Киридон, В. Кривошеї, С. Леп'явка, О. Лисенка, О. Любовець та ін.) проводився інтенсивний пошук шляхів надання національній пам'яті, її формуванню та розвитку наукового обґрунтування.

Інститутом започатковано видання першого цільового збірника наукових праць “Національна та історична пам'ять”, де представлено широкий спектр теоретичних і практичних проблем меморіальної тематики. Традиційними стали наукові заходи, ініційовані УІНП, серед яких – конференції та круглі столи комеморативного і теоретично-методологічного характеру: “Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського)” (29.09.2011); “Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри” (25.10.2012); “Національна пам'ять: виклики XXI століття” (14.11.2012 р.); “Павло Скоропадський – останній гетьман України (29.04.2013)”); “Волинська трагедія 1943–1944 рр. та її вплив на історичну пам'ять українського та польського народів” (2.07.2013), “Студії пам'яті в Україні: стан, проблеми та перспективи” (7.10.2014) та ін.

Круглий стіл “Студії пам'яті в Україні: стан, проблеми та перспективи” (7.10.2014) фактично став підсумковою кодою роботи установи (УІНП) в статусі науково-дослідної. У липні 2014 р. відбулася зміна статусу УІНП. У Постанові Кабінету Міністрів України 9 липня 2014 р. зазначено: “Ліквідувати Український інститут національної пам'яті як науково-дослідну установу, що перебуває в управлінні Кабінету Міністрів України”. Натомість йдеться про створення Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження

національної пам'яті, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури [22]. Важко прогнозувати як подібна реорганізація установи позначиться на процесі саме інституалізації студій пам'яті.

Серед проблемних питань у розвитку вітчизняних студій пам'яті:

- рафінованість дискурсу: студії пам'яті, здебільшого, залишаються простором / надбанням нечисленного й доволі розпорошеного галузево середовища інтелектуалів;
- концентрація методологічних напрацювань переважно в площині соціології, філософії, культурології, й значно менше – історії;
- схильність до міждисциплінарних запозичень (це практика світова, водночас кожна наука має свій інструментарій й техніки його використання); відтак нагальною є потреба досягнення “домовленостей” щодо використання понятійно-категоріального апарату;
- узалежнення від перекладних видань; запізнення у виробленні власних підходів та бачень методологічного поля;
- низький рівень культури раціональної комунікації (йдеться про обмеженість комунікування науковців різних галузей пам'яттєвого дискурсу);
- відірваність методології й практики (наслідок: назвами, які рясніють поняттями “історична пам'ять”, “національна пам'ять”, здебільшого маскують фактологічний канон);
- тотальна електронізація пам'яті призводить до того, що зникає потреба щось пам'ятати або пригадувати;
- студії пам'яті “не вписуються” в паспорти спеціальностей із захисту дисертацій (відтак – захист відбувається з філософських, політичних та інших наук).

Відаючи належне теоретичній і практичній значущості наукового доробку в царині студій пам'яті, слід визнати, що подальшого широкомасштабного осмислення потребує проблема усталеності дослідницького інструментарію (особливо враховуючи міждисциплінарність проблематики), поглиблення аналітичності прикладних досліджень, узагальнень одержаних результатів парадигмального знання.

На утвердження студій пам'яті в сучасній Україні впливає комплекс складових, з-поміж яких позначимо залежність від активізації теоретико-методологічних досліджень, вироблення понятійно-категоріального апарату на рівні “суспільного договору”, підтримка / зацікавленість з боку держави, затребуваність пам'яттєвого дискурсу тощо. Відтак для подальшого розвитку студій пам'яті важливим є виокремлення кількох видів ресурсів:

- кадровий (який передбачає забезпеченість кваліфікованими фахівцями конкретного напрямку, а якщо говорити про формування галузі – необхідність увиразнення цеху відповідних фахівців);
- науково-методичний (формування теоретичного підґрунтя, вироблення інструментарію);
- матеріально-технічний ресурс (фінансування);
- інформаційний ресурс (включає обсяг доступної інформації та канали її отримання);
- комунікативний ресурс (технології комунікації, необхідні для активного обміну думками тощо).

На жаль, мусимо констатувати істотну послабленість теоретико-методологічної складової студій пам'яті, що зумовлено особливостями дисциплінарного самовизначення. Апелюючи до визначення соціологів Дж. Александера та А. Ріда, зауважимо в просторі досліджень пам'яті факт

“зсуву вниз” (переважання емпіричних досліджень) порівняно зі “зсувом вгору” (в напрямку теоретичних досліджень) [1, с. 8].

Далеким від свого завершення є процес інституалізації досліджень пам’яті в Україні.

Маємо сподівання, що студії пам’яті в Україні постануть як форма репрезентації певного культурного часопростору, а не детерміновані загальнокультурною інтелектуальною модою. Поглиблення та вдосконалення меморіальних студій як необхідної умови їх інституалізації відкриває новий простір для осмислення ключових історичних подій, постатей, місць, що упродовж тривалого часу впливали на формування колективної пам’яті і продовжують виконувати свою місію попри усі суспільно-політичні трансформації.

Список використаних джерел

1. *Александр Дж.* Социальная наука как чтение и перформанс: культурно-социологическое понимание эпистемологии // Социс. – 2011. – № 8. – С. 3–17. 2. *Багров Г. Г.* Культурно-історична пам’ять в контексті проблем часу [Текст]: автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.03 / Геннадій Георгійович Багров; НАН України, Ін-т філос. – К., 1996. – 22 с. 3. *Бергсон А.* Материя и память / А. Бергсон // Бергсон А. Соч. в 4-х т.; пер. с фр. – М.: Московский клуб, 1992. – Т. 1. – С. 160–316. 4. *Васильев А. Г.* Культурная память/забвение и национальная идентичность: теоретические основания анализа / Алексей Григорьевич Васильев // Культурная память в контексте формирования национальной идентичности России в XXI веке: Коллективная монография / Рос. ин-т культурологии; отв. ред. Н. А. Кочеляева. – М.: Совпадение, 2012. – С. 33–34. 5. *Волянюк О. Я.* Memory studies у категоріях: пошук канонічних моделей та міждисциплінарних новацій // Національна та історична пам’ять: Зб. наук. праць. – Вип. 3. – 2012. 6. *Дахин А. В.* Общественное развитие и вызовы коллективной памяти: перспектива философской концептуализации memory studies / Андрей Васильевич Дахин // Вопросы философии. – 2010. – № 8. – С. 42–44. 7. *Дахин А. В.* Память, история, Вселенная: на пути к новой онтологии реальности / А. В. Дахин // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 1 (3). – С. 24. 8. *Дахин А.* Пространство организационной памяти / А. Дахин // Гуманитарная география. Научный и культурно-просветительный альманах. – М.: Институт наследия им. Д. С. Лихачева, 2008. – Вып. 5. – С. 270–272. 9. *Зерній Ю.* Історична пам’ять як об’єкт державної політики // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). 10. *Зерубавель Я.* Динамика коллективной памяти // Ab imperio. – 2004. – № 3. 11. *Ісіченко І.* Шевченкове слово – історична пам’ять народу / І. Ісіченко // Прапор (Харків). – 1989. – № 3. – С. 159–165. 12. *Калакура Я. С.* Національна пам’ять: історіографічний контекст // Національна та історична пам’ять: Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 4. 13. *Киридон А. М.* Минуле в інтерпретаціях істориків: П’ять розвідок про пам’ять: монографія / наук. ред. С. Троян. – Рівне: РІС КСУ, 2010. 14. *Киридон А. М.* “Memory studies” в Україні: статус і особливості процесу становлення // Національна та історична пам’ять: Зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 5. 15. *Козловець М.* Історична пам’ять як чинник інтеграції українського суспільства // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – К., 2008. – № 1. 16. *Масненко В. В.* Історична пам’ять як основа формування національної свідомості / В. В. Масненко // УІЖ. – 2002. – № 5. 17. *Нагорна Л.* Історична пам’ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 18. *Нугаев Р. М.* Проблема роста социогуманитарного знания / Ринат Магдиевич Нугаев // Вопросы философии. – 2007. – № 8. – С. 59–60. 19. *Моль А.* Социодинамика культуры / А. Моль. – М.: Прогресс. 1987. – 406 с. 20. *Національна та історична пам’ять: словник ключових термінів* / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К.: ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2013. 21. *Стародубцева Л.* Мнемозина и Лета. Память и забвение в истории культуры. – Х., 2003. 22. *Питання* Українського інституту національної пам’яті: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 липня 2014 р. № 292. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF> 23. *Студії пам’яті в Україні.* (Історіографічний дискурс. Бібліографічний покажчик) / Передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон; [упор. покажчика: Киридон А. М., Волянюк О. Я., Огієнко В. І.]. – К.: ДП НВЦ “Пріоритети”, 2013. 24. *Схід-Захід:* Історико-культурологічний збірник: Спец. вид.: Історична пам’ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи. – Харків, 2009. – Вип. 13–14. 25. *Україна модерна* (Пам’ять як поле змагань). – Київ – Львів. – 2009. – № 4 (15). 26. *Хаттон П.* История как искусство памяти / П. Хаттон; пер. с англ. В. Ю. Быстрова. – СПб.: Изд-во “Владимир Даль”, 2003. – 423 с. 27. *Durkheim É.* The Elementary Forms of the Religious Life (1915) / Émile Durkheim; Engl. transl. by Joseph Ward Swain. – New York, 1965. – 507 с. 28. *Zerubavel E.* Hidden Rhythms: Schedules and

Calendars in Social Life / Eviatar Zerubavel. – Chicago, 1981. 29. Zerubavel Y. The Holiday Cycle and the Commemoration of the Past: Folklore, History, and Education / Yael Zerubavel // Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies. – Jerusalem, 1986. – Vol. 4. – P. 111–118. 30. Zerubavel Y. The Recovery of Masada: A Study in Collective Memory / Yael Zerubavel, Bernice Barnett // Sociological Quarterly. – 1986. – Vol. 27. – No. 2. – P. 147–164.

Алла Киридон

СТУДИИ ПАМЯТИ В УКРАИНЕ: ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СТАНОВЛЕНИЯ

Проанализированы основные тенденции и этапы становления нового направления исследований в Украине – студии памяти. Институционализация студии памяти в Украине – это процесс выделения и становления исследований коллективной памяти как самостоятельного направления гуманитарных знаний. Доказано, что на утверждение студии памяти в современной Украине влияет комплекс разноплановых факторов.

Ключевые слова: коллективная память, студии памяти, Украина, историография.

Alla Kyrydon

MEMORY STUDIES IN UKRAINE: MAIN TENDENCIES OF THE FORMATION

The basic trends and stages of a new direction of research in Ukraine – Memory Studies – analyzed in the article. The author considers the institutionalization of memory studies in Ukraine as a process of separation and formation of collective memory studies as an independent direction humanitarian knowledge. The article proves that strengthening of Memory Studies in Contemporary Ukraine affects of diverse range of factors.

Key words: collective memory, memory studies, Ukraine, historiography.